

Sporen uit een rijk verleden

In de duinen tussen Katwijk en Monster heeft de mens eeuwenlang invloed gehad op de vorming van het landschap. Het duinlandschap diende als grafelijk jachtgebied, voor landbouw en waterwingebied. Om de omgang met de kwetsbare cultuurhistorische waarden te waarborgen, hebben de gemeenten Den Haag, Katwijk, Wassenaar en de beheerders Dunea en Staatsbosbeheer in een uniek samenwerkingsverband de historische functies van het gebied in kaart gebracht. Het eerste product van deze samenwerking is de prachtige fietsroute 'Fietsen door het duin langs sporen uit het verleden'. En nieuwe activiteiten rondom cultuurhistorie staan op stapel. Ga mee op reis naar ons rijke verleden.

FRANS H. MICKLINGHOFF

De Harstenhoek is vernoemd naar zijn ontginner: de Scheveningse visser Leendert van der Harst die dit duinterrein rond 1770 ontgon.
Foto: Joost Bouwmeester.

Fazant, een algemene vogel in het historische duinlandschap. Ze werden gekweekt en uitgezet voor de jacht, in Meijendel was de jacht jarenlang voorbehouden aan de koninklijke familie. Nu is de fazant zeldzaam door de 'natuurlijke' selectie van de vos. Die lust ze namelijk allemaal.
Foto: René van Rossum.

De oudste agrarische vermelding is van Maximiliaan. In 1478 klaagt hij over 'alderhande dorre boomen, die beter uyt de voorschreven onse Wildernisse' waren. Uit een plakkaat van hem blijkt dat hij in 1510 probeert de weiderechten in te perken. Over het hoe en waar van deze bedrijvigheid is echter weinig tot niets vastgelegd. De graaf van Holland is de belangrijkste recht-hebbende op het duingebied in die tijd, op oude kaarten vaak als Graeflyckheyt's Wildernisse aangeduid. Deze wildernisse is weinig rendabel. De houtoogst is gering. Ook de jacht op konijnen, patrijzen en fazanten levert weinig op. Na de

Franse tijd wordt het jachtrecht in de duinen een koninklijk recht. Tot 1980 zullen de Oranjes van dit recht gebruik maken.

Harstenhoek

De eerste succesvolle poging tot ontginning van de duinen bij Den Haag wordt rond 1770 ondernomen door de Scheveningse visser Leendert van der Harst. Aanvankelijk gaat het hem om een weiland en voerakkers voor de paarden waarmee hij vissersschuiten het strand op trekt. Een natte duinvallei ontdoet hij van

Boerderij Meijendel uit 19e eeuw met voormalige akker met omringende brede zandwal, nu speelveld.
Foto: Joost Bouwmeester.

kreupelhout, hij ploegt, egaliseert en legt dammetjes aan. Het gebied dat hij onderhanden neemt, is naar hem vernoemd. In 1784 schrijft de Maatschappij ter Bevordering van den Landbouw een prijsvraag uit, waarbij het erom gaat wie 'twee of meer morgen woeste heide, duinen of geestgronden' kan ontginnen. De Harstenhoek wint de eerste prijs: een medaille en dertig gouden dukaten! Tot op heden koestert drinkwaterbedrijf en natuurbeheerder Dunea dit cultuurhistorisch erfstuk.

Bezoekerscentrum 'De Tapuit' is gevestigd in de vroegere stal van boerderij Meijendel, daarmee heeft Dunea dit cultureel erfgoed bewaard en mooie nieuwe functie gegeven. Van hieruit start de cultuurhistorische fietsroute door Meijendel e.o.
Foto: Joost Bouwmeester.

Ontginningen

Vanaf 1828 neemt Domeinen de ontginning van de duinen ter hand. Dankzij langdurige geldinjectionen lukt het om Meijendel onder handen te

nemen. De eerste actie is het vastleggen van de Kees Engelenberg. Dit duin wordt met populieren beplant. Aardappelteelt in een duinvallei dient om de kosten terug te verdienen. De piepers worden echter spontaan gerooid door Scheveningers. Bewoning bij de akkers zou een oplossing kunnen bieden. Het eerste huis in vallei Meijendel verschijnt dan al spoedig, gevolgd door een opzichterswoning en een grote stenen stal, die nu samen 'boerderij Meijendel' vormen. Het bezoekerscentrum van Dunea, De Tapuit, is de oorspronkelijke stal waar de aardappels bewaakt werden!

Al snel volgen meer akkers en weilanden. De percelen worden gespit, geëgaliseerd en deels afgegraven. Brede wallen tussen en langs de percelen worden aangelegd. Op deze wallen worden elzenhagen geplant 'tot afsnijding van de wind'. In 1832 start de ontginning van de Bierlap. Er verrijzen twee boerderijen. In 1844 wordt een huisje gebouwd in het Sparregat. De kale zandpaden naar de Vallei Meijendel en Bierlap worden beplant met drie rijen populieren om de wind de pas af te snijden.

Wilde pogingen

Daarnaast vinden er ook 'wilde pogingen' tot exploitatie van het duin plaats. Ten zuiden van Katwijk worden terreintjes aangelegd en met aardappels beplant. Veel leveren deze experimenten niet op: na twee tot drie jaar blijkt de grond te arm voor een fatsoenlijke oogst. In Scheveningen wordt gepoogd enige orde te scheppen in de ontginningspogingen. De Duincommissie, een samenbundeling van alle kerkelijke armenbesturen, stelt zich ten doel stukjes duingrond ter beschikking te stellen aan de armen. Dit initiatief uit 1847 dooft na verloop van tijd echter als een nachtkaaft uit.

Het duingebied is ook in gebruik om vee te weiden. Koeien en schapen leveren melk, wol en vlees en hun mest wordt gebruikt voor de ontginningen. In en om de vallei Meijendel lopen rond 1838 ongeveer vijf- à zeshonderd schapen, veertig stuks hoornvee en drie paarden.

Projectontwikkeling

Tussen 1840 en 1850 wonen ongeveer zeventig personen in het duingebied tussen Scheveningen en Katwijk. Zij ervaren tal van problemen: overstuiving van akkers, droogte, vochtoverlast in de winter, stormen, vorst, schade door konijnen. Keer op keer is financiële hulp van de overheid nodig. Koning Willem II blijkt na zijn aantreden bepaald minder enthousiast over de ontginning dan zijn vader. Hij wil het niet meer bekostigen. De bewoning van het duingebied neemt dan geleidelijk af. In 1850 verkoopt Domeinen de

Akkertje in de duinen waar nog steeds groenten op worden verbouwd. Zo hadden vroeger de armelui een stukje grond om voor eigen gebruik groenten te telen. Toen bittere noodzaak, nu gezonde hobby. Foto: Joost Bouwmeester.

valleien Meijndel, Kijfhoek en Bierlap met omliggende gronden aan de eigenaar van buitenplaats Duinrell, Baron van Pallandt. Vijftig jaar later is er alleen nog bewoning in de vallei Meijndel, de Pan van Persijn en langs de weg naar de Wassenarse Slag.

Uiteindelijk verkoopt Baron van Pallandt een deel van zijn duingebied aan projectontwikkelaar (avant la lettre) Wouters. Deze ontwikkelt een plan voor villabouw in de vallei Meijndel. Vanaf 1920 wordt daarvoor eerst een stratenplan aangelegd. De daaropvolgende economische crisis haalt een streep door een deel van deze plannen. De gemeente Den Haag maakt bezwaar omdat bebouwing van de duinen in strijd is met de waterwinning van Dunea (toen Haagse Waterleiding). Slechts enkele plannen worden gerealiseerd, zoals de ontwikkeling van Rijksdorp en Kievitsduin. Een deel van het geplande stratenpatroon in de vallei Meijndel is nog te herkennen: de met waalklinkers aangelegde toegangsweg naar boerderij Meijndel.

Cultuurhistorie in het heden

Als natuurbeheerder heeft Dunea hart voor het gebied. Door gedegen beheer beschermt Dunea de natuur en de waterwinning, maar ook de cultuurhistorie. Karin Rood, adviseur natuurbeheer van Dunea is verantwoordelijk voor het

zichtbaar houden en maken van de zichtbare en onzichtbare schatten in Meijndel, Ze legt uit: "Dunea wil recreanten meer laten zien van deze cultuurhistorie. Hier in het bezoekerscentrum doen we al een poging, maar we willen het de mensen ook in de natuur zelf laten zien. Daarom willen we oude walletjes herstellen en het eikenhakhout terugbrengen. Ook willen we onderzoeken of het mogelijk is om de oorspronkelijke akkerbouw kleinschalig terug te brengen. Dit alles wordt gerealiseerd in het hart van Meijndel, maar tussen Katwijk en Scheveningen liggen nog veel meer schatten. Met de speciaal ontworpen fietsroute komen recreanten langs vele van deze plekken. De fietsroute is te downloaden op de site van Dunea en de partners of te verkrijgen in De Tapuit."

In 1478 wordt geklaagd over 'alderhande dorre boomen' in Kijfhoek, vandaag de dag vind je er vooral abelen. Foto: Joost Bouwmeester.

